

Ein deutsches Requiem

Johannes Brahms

Waterlands Kamerkoor
Onder leiding van Hans Noyens.

Solisten:

Esther Putter

Marc Pantus

Pianisten:

Ernst Binnekamp

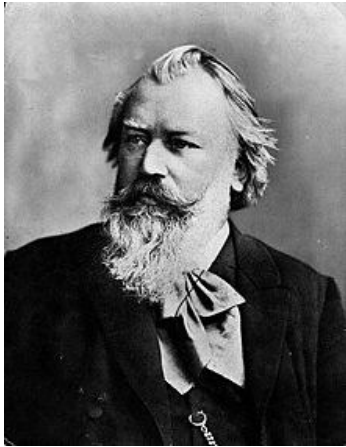
Klaas Bakker

7 april 2013

Nicolaaskerk Purmerend

TOELICHTING OP EIN DEUTSCHES REQUIEM

De titel van Brahms' Deutsches Requiem is misleidend: de tekst is weliswaar Duits, maar is het ook een Requiem? In ieder geval niet als je bedenkt dat de tekst geen vertaling is van de Latijnse Requiem-mis. In het negentiende-eeuwse Duitsland bestond een tendens om oude teksten die de katholieke kerk nog gebruikte, in Duitse vertaling op muziek te zetten.

Brahms (1833 – 1897) selecteerde de teksten uit het Oude en Nieuwe testament en uit apocriefe boeken die in zijn Luthervertaling voorkwamen, maar het was niet zijn bedoeling om liturgische muziek te schrijven. Hij schreef een religieus werk voor de concertzaal, en plaatste zich daarmee in de traditie van Handels Messiah en Beethovens Missa Solemnis.

Belangrijker nog is dat Brahms' Requiem niet speciaal bedoeld is voor perioden of gelegenheden van dood, rouw, sterven en begraven. Dit Requiem is niet zoals de Requiem-mis een bede voor het zielenheil van een overledene, maar troostmuziek voor allen die geliefden te betreuren hebben en bezorgd zijn om de eindigheid van hun eigen bestaan. Het is een Hooglied van de troost. Hier vinden we geen 'Dies Irae', geen hel en verdoemenis, geen bedreigende apocalyptische perspectieven, maar bemoediging voor treurende en twijfelenden op basis van een bevrijdend en troostrijk vertrouwen in Gods onvoorwaardelijke liefde, en een verzoening met de dood.

Brahms zag zijn Requiem als een humanistische lijdensmeditatie. Het woord 'deutsches' verklaarde hij graag te willen inwisselen voor 'menschliches'.

Ontstaan

Het monumentale Deutsches Requiem beleefde zijn première op Goede Vrijdag 10 april 1868 in de Dom van het Noordduitse Bremen, onder leiding van Brahms zelf. Het omvat dan nog maar zes delen en heeft alleen een baritonsolist. Het latere deel V, met de sopraansolo, ontbreekt nog. Met de invoering van een vrouwelijke solist brengt hij de hele architectuur in evenwicht. Brahms draagt het werk op aan de nagedachtenis van zijn moeder en Robert Schumann. 18 februari 1869 wordt in het Leipziger Gewandhaus onder leiding van Carl Reinecke voor het eerst de definitieve versie uitgevoerd.

Het zevendelige Deutsches Requiem is fraai symmetrisch opgebouwd rond het vierde deel, een idyllische schets van het Koninkrijk Gods. De hoekdelen I en VII, twee zaligsprekingen, verwijzen naar elkaar in tekst, muziek en sfeer: 'Selig sind die da Leid tragen', respectievelijk 'Selig sind die Toten'. Het verstilde middendeel wordt geflankeerd door twee delen (III en V) waarin telkens een solist optreedt; de bariton treedt ook op in deel VI maar in een meer ondergeschikte rol. De delen III en V hebben met elkaar gemeen dat zij vanuit het perspectief van de individuele mens zijn gedacht, de delen II en VI zijn daartegenover algemener van aard, het zijn de meest dramatische delen, met grote contrasten tussen pijn en vreugde, lijd en troost; zij eindigen beide met eclatante, jubelende fuga's. Terwijl de eerste delen de vergankelijkheid van de mens behandelen, openen de laatste delen het troostvolle uitzicht op eeuwig leven. De 'Seligheid' van de doden uit deel VII vormt de troost van de lijdenden uit deel I.

Londense Versie

De oorspronkelijke versie van het Deutsches Requiem vergt een enorme orkestbezetting. Reeds in januari 1869 voltooide Brahms op verzoek van zijn uitgever een versie waarin het orkest is vervangen door piano à quatre mains. Deze versie, gereduceerd tot kamermuziekproporties, beleefde zijn première in Londen op 10 juli 1871, en heet sindsdien de 'Londense versie'. In de burgerlijke salons van de 19de eeuw bestond een grote behoefte aan quatre-mainsversies van symfonisch werk. De pianoversie is een meer intieme compositie waarin de tekst en het koor prominenter zijn, de polyfone vocale lijnen helderder en de harmonieën herkenbaarder worden. De tekst-expressie en de religieuze betekenis komen daardoor beter tot hun recht.

© Eduard van Hengel, 2005

JOHANNES BRAHMS

EIN DEUTSCHES REQUIEM

I. [Koor]

Selig sind, die da Leid tragen,
denn sie sollen getröstet werden.

Zalig zij die treuren
want zij zullen vertroost worden.
(Mattheus 5:4)

Die mit Tränen säen,
werden mit Freuden ernten.
Sie gehen hin und weinen
und tragen edlen Samen
und kommen mit Freuden
und bringen ihre Garben.

Wie met tranen zaaien,
zullen met vreugde oogsten.
Zij gaan heen en wenen,
en dragen edel zaad
en komen met vreugde
en brengen hun schoven.
(Psalm 126: 5-6)

II. [Koor]

Denn alles Fleisch, es ist wie Gras
und alle Herrlichkeit des Menschen
des menschen wie des Grases Blumen.
Das Gras ist verdorret
und die Blume abgefallen.

Want alle vlees is als gras,
en alle heerlijkheid
is als bloemen van het gras.
Het gras is verdord,
en zijn bloem is afgevallen;
(1 Petrus 1:24)

So seid nun geduldig, lieben Brüder,
bis auf die Zukunft des Herrn.
Siehe, ein Ackermann wartet
auf die köstliche Frucht der Erde
und ist geduldig darüber,
bis er empfahe den Morgenregen
und Abendregen.

Weest dus geduldig, broeders,
tot de toekomst des Heren.
Ziet, de landman wacht
de kostelijke vrucht van het land,
geduldig af,
totdat het de vroege en late
regen zal hebben ontvangen
(Jacobus 5:7)

Aber des Herrn Wort
bleibet in Ewigkeit.

Maar het Woord des Heren
blijft tot in eeuwigheid;
(1 Petrus 1:25)

Die Erlöseten des Herrn
werden wiederkommen,
und gen Zion kommen mit Jauchzen;
ewige Freude wird über ihrem Haupte sein;
Freude und Wonne werden sie ergreifen
und Schmerz und Seufzen
wird weg müssen.

De vrijgekochten des Heren
zullen terugkeren
en naar Sion komen met gejuich;
eeuwige blijdschap zal op hun
hoofd zijn; vreugde en blijdschap
zullen zij verkrijgen, en
smart en zuchten zullen verdwijnen
(Jesaja 35:10)

III. [Koor en bariton]

Herr, lehre doch mich,
daß ein Ende mit mir haben muß,
und mein Leben ein Ziel hat,
und ich davon muß.
Siehe, meine Tage
sind einer Hand breit vor dir,
und mein Leben ist wie nichts vor dir.
Ach, wie gar nichts sind alle Menschen,
doch so sicher leben.
Sie gehen daher wie ein Schemen
und machen ihnen viel vergebliche Unruhe;
sie sammeln und wissen nicht,
wer es kriegen wird.
Nun, Herr, wes soll ich mich trösten?
Ich hoffe auf dich.

Heer, leer mij toch,
dat ik eindig ben,
en mijn leven beperkt is,
en ik vergankelijk ben.
Zie, mijn dagen zijn
als een hand breed bij U,
en mijn leven is als niets voor U.
Hoe geheel niets zijn alle mensen die
die toch zo zeker leven!
Zij lopen rond als een schim
en maken veel onnut misbaar;
zij vergaren zonder te weten
wie het krijgen zal.
Nu, Heer, waarmee zal ik mij troosten?
Ik hoop op U.

(Psalm 39: 5-8)

Der Gerechten Seelen
sind in Gottes Hand,
und keine Qual rühret sie an.

De zielen van de rechtvaardigen
zijn in Gods hand,
en geen leed zal hen treffen.
(Boek der Wijsheid 3:1)

IV. [Koor]

Wie lieblich sind deine Wohnungen,
Herr Zebaoth!
Meine Seele verlanget und sehnet sich
nach den Vorhöfen des Herrn;
mein Leib und Seele freuen sich
in dem lebendigen Gott.
Wohl denen,
die in deinem Hause wohnen,
die loben dich immerdar.

Hoe liefelijk zijn Uw woningen,
Heer der heerscharen!
Mijn ziel verlangt en hunkert
naar de voorhoven van de Heer;
mijn lichaam en ziel verheugen zich
in de levende God.
Gelukkig degenen,
die in uw huis wonen,
zij prijzen u altoos.

(Psalm 84: 2, 3, 5)

V. [Koor en sopraan]

Ihr habt nun Traurigkeit;
aber ich will euch wieder sehen,
und euer Herz soll sich freuen,
und eure Freude
soll niemand von euch nehmen.

Gij bent dan nu wel bedroefd,
maar ik zal u terugzien,
en uw hart zal zich verheugen
en uw vreugde
zal niemand u ontnemen.
(Johannes 16:22)

Ich will euch trösten,
wie einen seine Mutter tröstet.

Ik zal u troosten,
zoals een moeder je troost.
(Jesaja 66:13)

Sehet mich an:
Ich habe eine kleine Zeit Mühe
und Arbeit gehabt
und habe großen Trost funden.

Kijk naar mij:
Ik heb een korte tijd moeite
en gezwoeg gehad
en ik heb veel troost gevonden.
(Sirach 51: 35)

Ich will euch trösten,
wie einen seine Mutter tröstet.

Ik zal u troosten,
zoals een moeder je troost.

VI. [Koor en bariton]

Denn wir haben hie
keine bleibende Statt,
sondern die zukünftige suchen wir.

Want wij hebben hier
geen blijvende plek,
maar wij zoeken de toekomstige.
(Hebreeën 13: 14)

Siehe, ich sage euch ein Geheimnis:
Wir werden nicht alle entschlafen,
wir werden aber alle verwandelt werden;
und dasselbige plötzlich,
in einem Augenblick,
zu der Zeit der letzten Posaune.

Zie, ik vertel u een geheim:
wij zullen niet allen ontslapen,
maar wij zullen allen veranderd worden;
en wel plotseling,
in een oogwenk,
tijdens de laatste bazuin.

Denn es wird die Posaune schallen,
und die Toten
werden auferstehen unverweslich,
und wir werden verwandelt werden.
Dann wird erfüllet werden das Wort,
das geschrieben steht:
Der Tod ist verschlungen in den Sieg.
Tod, wo ist dein Stachel?
Hölle, wo ist dein Sieg?

Want de bazuin zal klinken,
en de doden
zullen opstaan, onvergankelijk,
en wij zullen veranderd worden.
Dan zal het woord vervuld worden
dat geschreven staat:
"De dood is verzwolgen tot overwinning.
Dood, waar is uw prikkel?
Graf, waar is uw overwinning?"
(1 Corinthe 15: 51-55)

Herr, du bist würdig zu nehmen
Preis und Ehre und Kraft,
denn du hast alle Dinge geschaffen,
und durch deinen Willen
haben sie das Wesen
und sind geschaffen.

Heer, Gij zijt waardig te ontvangen
lof en eer en kracht,
want gij hebt alle dingen geschapen
en door uw wil
bestaan zij
en zijn zij geschapen
(Openbaringen 4:11)

VII. [Koor]

Selig sind die Toten,
die in dem Herrn sterben von nun an.
Ja der Geist spricht,
daß sie ruhen von ihrer Arbeit,
denn ihre Werke folgen ihnen nach.

Zalig zijn de doden,
die in de Heer sterven, van nu aan.
Ja, zegt de Geest
dat zij rusten van hun moeiten,
want hun werken volgen hen na.
(Openbaringen 14:13)

© Eduard van Hengel, 2005

Na afloop van het concert bieden we u
graag een drankje aan om na te praten.

BIOGRAFIEËN

Het Waterlands Kamerkoor

Het Waterlands Kamerkoor brengt op kwalitatief hoog amateurniveau koormuziek ten gehore van componisten van de afge-

lopen vijf eeuwen. Wij willen graag onze passie voor muziek met u delen!

Elk jaar verzorgen wij een aantal concerten op diverse locaties, variërend van laagdrempelige inloopconcerten tot concerten waarvoor we gangbare toegangsprijzen vragen. Wij laten het publiek naar ons toekomen, én brengen de muziek ook letterlijk naar het publiek toe. Zo treden we regelmatig op in het Waterlandziekenhuis en zingen we periodiek in een verzorgingshuis. Ook dragen we bij aan plaatselijke of regionale activiteiten, zoals de muzikale fietsroutes Waterland Kerkenland. Traditie is deelname aan de inloopconcerten in de Nicolaaskerk in Purmerend.

Het Waterlands Kamerkoor dankt zijn naam aan de mooie polders van Purmerend en omstreken. De enthousiaste leden streven met veel inzet en plezier naar kwaliteit in de uitvoering van koormuziek. De standaardbezetting van het koor bestaat uit circa 20 zangers. We zingen het Requiem in een grotere koorbezetting dan we gewend zijn; het koor is tijdelijk uitgebreid met ruim 10 projectzangers.

Het koor werd in 1975 opgericht door de bekende organist Jan Jongepier. Vanaf november 2010 zingt het koor onder leiding van Hans Noyens. Jaarlijks geeft het koor een aantal concerten met in stijl uiteenlopende programma's, in Purmerend, maar ook elders in Nederland.

In het verleden voerde het koor grote projecten uit zoals de Johannes Passion en de Hohe Messe van Bach, Ein deutsches Requiem van Brahms, het Te Deum van Pärt, de Carmina Burana van Orff en Totentanz van Distler.

Hans Noyens (dirigent)

Hans Noyens studeerde koordirectie bij Cees Rotteveel aan het Brabants Conservatorium en piano aan het Conservatorium in Maastricht. Tevens volgde hij de studie Muziekwetenschappen aan de Universiteit Utrecht. Na het behalen van het diploma UM Koordirectie zette hij zijn studie voort bij Eric Ericson in Stockholm. Hij volgde cursussen bij o.a. Frieder Bernius, Daniel Reuss en Jos van Veldhoven. Als zanger was hij actief bij ensembles als Currende (Brussel), Cappella Amsterdam en de Nederlandse Bachvereniging. Hij werkte bij de NPS als pro-

grammasamensteller voor Radio 4. Momenteel werkt hij als projectleider amateurkunst bij het LKCA, het landelijk kennisinstituut voor cultuureducatie en amateurkunst. Naast het Waterlands Kamerkoor uit Purmerend dirigeert hij Arte Vocale uit Hengelo, het ensemble Quintessens en projectkoor Rosa. Als docent koordirectie is hij verbonden aan de Meerjarige Dirigenten Opleiding in Utrecht (MDO). In juni 2012 kwam onder zijn redacteurschap het Handboek van Koormuziek uit, een boek over de geschiedenis en ontwikkelingen van de koormuziek.

Esther Putter (sopraan)

De stem van Esther Putter kenmerkt zich door een warm, lyrisch timbre, met een hang naar de dramatische coloratuurstem. De omvang en de karakteristieke, warme kleur van de stem maken haar behalve voor het lyrische repertoire, geschikt voor lichte mezzo-partijen, en licht dramatische sopraanpartijen, waarin ook de coloraturen niet geschuwd hoeven te worden.

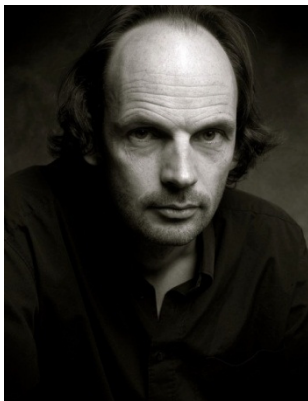
Uiteraard treedt ze regelmatig op in het ijzeren oratoriumrepertoire (Bach, Händel, Mozart, Rossini). In het operarepertoire was ze eerder dit seizoen te horen als Adina (*Elisir d'Amore*). Eerdere rollen: Elvira (Bellini, *I Puritani*), Ilija (Mozart *Idomeneo*), Kostanze (Mozart *Die Entführung aus dem Serail*), Fragoletto (Offenbach, *Les Brigands*) en Dido/Belinda (Purcell *Dido and Aeneas*).

Nuits d'été (Berlioz), *Schöpfung* (Haydn), *Messiah* (Händel), *Belshazzar* (Händel) beschouwt ze eveneens als hoogtepunten in haar repertoire.

Behalve als uitvoerend zangeres is Esther volop actief als zangpedagoge. Zij heeft een bloeiende privé-praktijk aan huis en wordt geregeld gevraagd als stemcoach om stemvorming te geven aan koren.

Uiteraard werkt Esther nog steeds aan haar eigen vocale ontwikkeling. Momenteel wordt zij gecoacht door Pieter van den Berg en Yvonne de Bruin. Met Niels Kuijers verdiept ze zich in de methode Lichtenberg.

Wilt u weten waar Esther nog meer te horen is, kijk dan op de site: www.estherputter.nl

Marc Pantus (bas bariton)

Marc Pantus is thuis in zowel opera- als oratoriumrepertoire. Dit seizoen was hij onder andere te horen in Elgars *Dream of Gerontius*, Mendelssohns *Elias* en voerde hij met het *Combattimento Consort* onder leiding van Jan Willem de Vriend *Pimpinone* van Telemann uit.

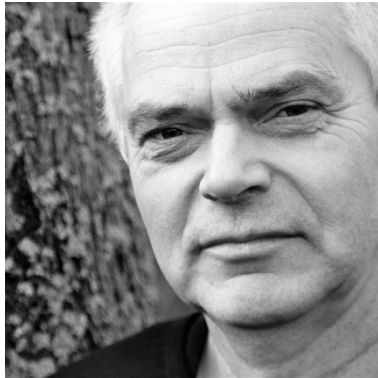
Marc is een veel geziene solist bij uitvoeringen van cantates en passies van Bach.

Hij trad op met onder andere het Rotterdams Philharmonisch Orkest, het Residentie Orkest, het Schönberg Ensemble, het ASKO Ensemble, het Noord-Nederlands Orkest, het Utrechts

Barok Consort, de Nederlandse Bachvereniging, The Royal Philharmonic Orchestra en de Bochumer Symphoniker, onder leiding van dirigenten als Edo de Waart, Kenneth Montgomery, Reinbert de Leeuw, Paul McCreesh en Jos van Veldhoven.

Met zijn eigen operagezelschap *i piccoli olandesi* bracht Marc een serie zeer succesvolle komische barokopera's ten gehore. Marc werkte mee aan de opname voor het DGG label van de *Mattheus Passie* (Jezus) in een hertaling van Jan Rot met het Residentie Orkest o.l.v. Jos Vermunt. Verder is hij onder andere te horen op CD-opnamen van Mozart's *Clemenza di Tito* (Publio) en Galliard's *Pan & Syrinx* (Pan), beide met *Musica ad Rhenum* o.l.v. Jed Wentz.

Hij studeerde aan de conservatoria van Utrecht en Den Haag bij respectievelijk Udo Reinemann en Meinard Kraak, en aan het Steans Institute for Young Artists in Chicago (V.S.), waar hij les had van onder andere Thomas Allen, Christa Ludwig, Barbara Bonney, Elisabeth Söderström en Roger Vignoles. Verder volgde hij lessen bij Cristina Deutekom, Elly Ameling en Margreet Honig.

Klaas Bakker (pianist)

Klaas Bakker studeerde piano aan het Amsterdamsch Conservatorium bij Hans Dercksen en Alexander Hrisanide. Hij volgde daarna een cursus analyse en interpretatie hedendaagse pianomuziek in Parijs bij Claude Helffer.

Hij werkte mee aan veel muziektheaterproducties, o.a. 'Opéra autrement' in het Festival d'Avignon. Klaas vormde met poppenspeler Wim Kerkhove Muziekpoppentheater Pantijn en speelde als pianist in o.a. het Radio

Kamer Orkest, ASKO, Schönberg Ensemble.

Hij maakte veel eigen programma's, vaak in combinatie met andere kunstvormen. O.a. de serie 'Muziek in reliëf' in De Ysbreker, 'De rode rotslijster' met muziek van Messiaen en eigen dia's en geluidsopnames. Verder maakte Klaas verschillende kinderprogramma's, o.a. met pianist Ernst Binnekamp 'B.V. De Pianomannen' op muziek van Satie. Sinds 2005 maakt hij programma's met pianomuziek rond diverse thema's en eigen filmopnames. Zie voor meer informatie over deze programma's: www.stichtingtouche.nl.

Ernst Binnekamp (pianist)

Ernst Binnekamp (1967) studeerde piano aan het Utrechts Conservatorium bij Sumiko Nagaoka en volgde masterclasses bij Jerszy Romaniuk. Hij heeft zich naast het spelen van klassiek repertoire gespecialiseerd in het uitvoeren van moderne werken en verleent zijn medewerking aan projecten met uiteenlopende programmering en samenstelling. Hij vormt een vast duo met fluitiste Miranda Bakker en samen met celliste Irene van den Heuvel vormen zij het Scirocco trio. Hij werkte mee aan de kindervoorstelling 'Van Heksensoep en Reuzenpoep'

voor het Concertgebouw Amsterdam. Samen met pianist Klaas Bakker, regisseuse Margrith Vrenegoor en het Productiehuis Jeugdconcerten maakte hij de jeugdtheatervoorstelling 'BV De Pianomannen' op muziek van Erik Satie.

Vriend worden?

Uit reacties die wij vaak na de concerten ontvangen, blijkt dat veel mensen onze muziek op prijs stellen. Dat is prettig om te horen. U kunt uw sympathie voor het koor ook omzetten in een jaarlijkse donatie. Dit helpt ons door te gaan met het geven van concerten die voor iedereen gemakkelijk toegankelijk zijn. Word daarom Vriend van het Waterlands Kamerkoor door een donatie van € 20,- per jaar, of elk willekeurig ander bedrag, te storten op Rabobankrekeningnr. 3423.09.277 t.n.v. Waterlands Kamerkoor te Purmerend. Stuur uw e-mailadres naar info@waterlandskamerkoor.nl als u op de hoogte gehouden wilt worden van concerten en andere activiteiten van ons koor.

Lid worden?

Met regelmaat kunnen wij zangers gebruiken voor verschillende stemgroepen. Op dit moment zoeken we met name tenoren. Blijf onze website in de gaten houden voor actuele informatie. Voor het lidmaatschap zijn vereist: een stem met voldoende kwaliteiten en passend in de totaalklank van het koor, kennis van het notenschrift en in staat zijn om zelfstandig het repertoire in te studeren.

De meeste koorleden hebben zangles, of hebben dat gehad. Kandidaten leggen, na twee of drie keer een repetitie te hebben bijgewoond, een korte auditie af.

De repetities zijn op woensdagavond in de Doopsgezinde Kapel, Julianastraat 7, Purmerend.

Vrijblijvend meezingen?

Na Ein deutsches Requiem van Brahms starten we met Musica Popular, de muziek van de traditionals, de volksmuziek van Zuid-Amerika en Cuba. De muziek is melodisch mooi en direct aansprekend, ritmisch (van Zuid-Amerikaanse dansen zoals Bolero en Tango) en harmonisch, soms enigszins zoet. U kunt deelnemen aan een koorworkshop Musica Popular onder leiding van de Cubaanse dirigent Jorge Martinez. Kijk binnenkort voor meer informatie op onze website: www.waterlandskamerkoor.nl

Dit concert is mede mogelijk gemaakt door een donatie vanuit het Coöperatiefonds van Rabobank Waterland en Omstreken.

Rabobank

LIBRIS BOEKHANDEL
HET LEESTEKEN

Met dank aan Libris Boekhandel het Leesteken te Purmerend.